

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
«ПОЛІТИЧНА ЕТНОЛОГІЯ»
(для аспірантів)

Київ – 2018

Підготовлено кандидатом історичних наук,
доцентом кафедри філософії та політології *Чирковою О.А.*

Затверджено на засіданні кафедри філософії та політології
(протокол № 8 від «22» березня 2018 р.)

Схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» (Протокол № 8 від 29.03.2018 р.)

Чиркова О.А.

Навчальна програма дисципліни «Політична етнологія» (для аспірантів). – К.
: МАУП, 2018. – 16 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, програмний матеріал вивчення дисципліни, завдання для самостійної роботи, питання до підсумкового контролю, а також список рекомендованої літератури.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Політолого-етнологічні проблеми в контексті соціально-політичного знання сучасності: генезис та структура, причини та фактори актуалізації. Етноісторична та народонаселенська структура країн і суспільств сучасності. Міжсферне етнополітичне поле – лоно політичної етнології. Історіологія виникнення і конституції всесвітньої політолого-етнологічної теорії як загальногуманітарної пізнавальної цінності. Політолого-етнологічна теорія як галузь сучасної соціально-гуманітарної думки. Політолого-етнологічна думка в Україні з найдавніших часів до сьогодення. Етнометисизація народів та стадії їх соціально-цивілізаційного зростання: рід, плем'я, народність, нація. Типологічна та політико-творча характеристика титульного і меншинських народів-етносів багатонародної України. Етнополітична партія та етнополітична нація – головні репрезентанти меншинських народів-етносів у політичній сфері багатонародних країн і суспільств. Процеси соціально-політичної інтеграції та глобалізації у теоретико-методологічній призмі політичної етнології. Етносоціополітична картина світу на початку XXI ст.

Результати навчання: аспірант повинен

знати:

понятійно-термінологічну мову сучасного політолого-етнологічного дискурсу; ідейно-концептуальний простір політолого-етнологічної теорії; наукознавчий корпус політичної етнології; історію виникнення, становлення і розвитку всесвітньої та вітчизняної політолого-етнологічної думки; нові (висунуті політичною етнологією) методологічні принципи і способи пізнання та інтерпретації етносоціополітичних феноменів; основний закон політичної етнології як науки; ідейно-праксеологічну значущість системи теоретичних знань політичної етнології; політолого-етнологічні проблеми у державотворчих і політико-правових документах суверенної України рубежу XX і XXI ст.

ВМІТИ:

ідентифікувати генерально значимі політолого-етнологічні ідеї сучасності; аналізувати специфіку етнополітичної історії в контексті загальноісторичного процесу; аналізувати стадії політичної соціалізації меншинських народів-етносів; на основі отриманих знань прогнозувати вектори соціумтворчої політики держави всередині країни і на зовнішній арені; аналітично осмислювати політико-етнічний зміст соціально-політичних феноменів сучасності; оцінювати роль та значення етнополітичних партій як специфічного об'єкт-суб'єкту сучасної державної етнополітики; виявляти та оцінювати етнополітичні реалії сучасної України.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
«ПОЛІТИЧНА ЕТНОЛОГІЯ»

	Назва теми
1	Тема 1. Політолого-етнологічні проблеми в контексті соціально-політичного знання сучасності: генезис та структура, причини та фактори актуалізації
2	Тема 2. Сфери і галузі суспільного життя людей та місце в їхньому контексті етноісторичної сфери
3	Тема 3. Історіологія виникнення і конституації всесвітньої політолого-етнологічної теорії як загальногуманітарної пізнавальної цінності
4	Тема 4. Етнометисизація народів та стадії їх соціально-цивілізаційного зростання: рід, плем'я, народність, нація. До етногенезу сучасного українства
5	Тема 5. Етнополітична партія та етнополітична нація — головні репрезентанти меншинських народів-етносів у політичній сфері багатонародних країн і суспільств
6	Тема 6. Політична етнологія як наука, що базується на потенціалі політолого-етнологічної теорії: концептуальний арсенал, об'єкт-предметна локалізація в колі соціально-політичних наук сучасності
7	Тема 7. Політолого-етнологічні акцентуації, медитації та рекомендації сфери державної етнополітики в сучасній Україні'
8	Тема 8. Процеси соціально-політичної інтеграції та глобалізації у теоретико-методологічній призмі етнології
9	Тема 9. Етносоціополітична картина світу на початку XXI століття

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ

до вивчення дисципліни

“ПОЛІТИЧНА ЕТНОЛОГІЯ”

Тема 1. Співвідношення “генерально значущих понять, що пояснюють місце людини у Всесвіті” (**А. Шопенгауер**): історичне, соціальне, буття/небуття, індивід, спільнота, сім’я, колектив, група. Соціальне як конкретно-історичне. Політичне як підсфера соціального. Змісто-сенса поняття “суспільствознавство”, “соціологічна теорія”, “знання про людину і політику”, “політика”, “політична наука”. Політолого-етнологічні проблеми — серцевина соціально-політичного знання.

Тема 2. Основні сфери і галузі суспільної життєдіяльності людини: логіка “сусідського” розташування політичної та етноісторичної сфер. Площина “предметного поля науки політичної етнології” — автентичне “місце народження” основних політолого-етнологічних проблем сучасності. Гносеологічна та праксеологічна структури політолого-етнологічних проблем у середньотиповому суспільстві взаємопов’язаного світу. Специфіка “буття” політолого-етнологічних проблем у трьох групах країн сучасності — слаборозвинутих, середньорозвинутих і високорозвинутих.

Тема 3. Співвідношення понять “ідея”, “теорія”, “концепція”, “доктрина”, “наука” і “наукова дисципліна”. **Гегель** про “обов’язковість наявності душі у будь-якого ідеального об’єкта у Всесвіті”. Душа “теорії” — ідея; душа “науки” — концепція; душа “наукової дисципліни” — предмет вивчення. Дуалітет сутностей: “історія виникнення і буття (якоїсь ідеї, концепції, науки і т. ін.)” та “історіологія тлумачення (якоїсь ідеї, концепції, науки і т. ін.)”. Конституювання будь-якої ідеально-динамічної сутності — послідовне проходження чотирьох історіологічних стадій: виникнення, становлення цілісністю, розвиток на власних засадах, перехід в інший стан. Історіологія конституювання політолого-етнологічної теорії, в лоні якої стала цілістю наука політичної етнології.

Тема 4. Дуалітет “народ-населення” — “народ-етнос” як фізичний базис еволюції людства. Народ-населення — об’єкт уваги політичної соціології, народ-етнос — об’єкт уваги політичної етнології. Теореги-ко-етнологічні засади політичної етнології як науки і навчальної дисципліни. Стадії соціально-цивілізаційної зрілості народів-етносів планети: рід, плем’я, народність, нація. **Л. Морган** та **Е. Б. Тейлор** про співвідношення культури і цивілізованості у процесі соціалізації народів-етносів і народів-населень. **Б. Малиновський** та **І. М. Варзар** про логіку етнометисизації людей і цілих народів.

Тема 5. Співвідношення етноісторичної нації (як вищої стадії зрілості будь-якого народу-етносу) та політичної нації (як свідомо політично активної меншості народу-населення будь-якої країни). Політично активні та свідомо цілеспрямовані верстви і групи всередині етнонаселень розвиненого народу-етносу — це і є ерзац етно- політичної нації. В слабо- і середньорозвинених країнах етнополі- тична нація існує у вигляді лідерських груп — представників розвинених меншинських народів-етносів. Всеукраїнова політична нація як синтез високорозвинених і свідомо активних кадрових верств основних політичних партій цієї країни. “Партологічний квадрат” як детерміністська умова достойницького буття автентичної партії, у тому числі й етнополітичної партії: 1) своя соціальна база; 2) своя політична платформа; 3) своя політична програма; 4) своя політична ідеологія.

Тема 6. Співвідношення теоретичної науки і наукової навчальної дисципліни. Місце політології, етнології та політичної етнології у колах сучасних наук — соціогуманітарних та соціально-політичних (див. рис. 4). Спільне і відмінне між ними сконцентроване у контексті “саєнтологічного квадрата”. Його зміст — “обов’язкові парні атрибути для будь-якої науки, особливо ж для науки про людину і суспільство” (**І. М. Варзар**): 1) об’єкт уваги і предмет аналізу; 2) метод і методологія; 3) закон і закономірності; 4) понятійний апарат і термінологічна мова. Специфіка аплікації “саєнтологічного квадрата” до теоретичних наук та до науково-навчальних дисциплін — зокрема й до казусу політичної етнології.

Тема 7. Політична держава як сукупність організаційно-управлінських, адміністративно-територіальних і політико-правових інститутів, що урядовують справами суспільства. Найголовніший та найефективніший інструмент у руках уряду будь-якої країни — низка областей державної політики. Кожна область державної політики теоретично засадовується відповідною ідейною концепцією, яка, у свою чергу, базується на об’єкт-предметному полі якоїсь соціогумані- тарної науки. В багатонародній країні “найгарячішою”, як правило, є область державної етнічної політики. Політична етнологія правомочна та й об’єктивно спроможна базувати і теоретично засадувати етно- політику у будь-якій багатонародній країні.

Теми 8 та 9. З останньої третини ХХ ст. розпочався незворотний глобальний процес інтеграційного єднання різносенсових світових суб’єктів (народів-населень, народів-етносів, країн, політико-держав- них союзів, георегіональних об’єднань тощо) у взаємозалежне людство. Духовно-культурні, економіко-екологічні, інфраструктурні та етносоціополітичні фактори й аспекти глобальної інтеграції людства. Дезінтеграція людства як протилежно сенсовий процес — теж реальність. Щойно (початок 2009 р.) ООН оприлюднила статистику: на планеті живе 4 000 народів-етносів, які

розмовляють 6 700 мовами і є етногромадянським масивом 197 країн. Але ця картина не є статичною, і деякі регіони багатонародних країн потрясають дезінтеграційні явища — в багатьох куточках планети з'являються самопроголошені “республіки”, “країни”, “анклави”, “вільні зони”, “порто-франко” тощо. Політична етнологія — одна з тих динамічних і методологічно багатих соціально-політичних наук, яка об'єктивно в змозі і пояснювати, і прогнозувати етнополітичні інтеграційно-дезінтеграційні факти, явища, події.

Семінар 1. Політолого-етнологічна теорія як галузь сучасної соціально-політичної думки

1. Об'єкт пізнавальної уваги політолого-етнологічної теорії.
2. Основні історіологічні стадії конституації всесвітньої політолого-етнологічної теорії:
 - стадія виникнення з певних передумов (VI ст. до н. е. — кінець XVII ст.);
 - стадія становлення феноменальною цілісністю (поч. XVIII ст. — серед. XX ст.);
 - стадія розвитку на власних концептуальних засадах (із середини XX ст. до сьогодення).
3. Специфіка співвідношення “теорія — досвід — практика” в політолого-етнологічних матеріях сучасності: відкрystalізація феноменальності об'єктів і суб'єктів етноісторичної сфери.
4. Консекутивне прояснювання концептуального сенсу трикутника: політична етнологія — дослідницький напрям, теоретична наука, навчальна дисципліна.

Література [34; 44; 48; 57; 72; 79; 94]

Семінар 2. Понятійно-термінологічна мова сучасного політолого-етнологічного дискурсу

1. Самопрояснення змістосенсу вживаних слів у процесі мовлення, дискусії та дискурсу:
 - а) яким є сенсозміст слів “термін”, “поняття”, “категорія”, “фраза/ вираз”, “сленг”?
 - б) аудиторій монологи та діалоги “на полях” відомого афоризму Гегеля: “Наукове мислення — це понятійне мислення”⁹.
2. Понятійна організація сучасного наукового мовлення у політо-лого-етнологічному контексті:
 - а) що то є взагалі “ідея”, “теорія”, “наука”, “концепція”?
 - б) Гегель про “душу” усемислимих ідеальних сутностей. Душа теорії — ідея, душа науки — концепція, душа практики — дія, душа досвіду — урок/висновок.

3. Пропедевтичні аплікації самопрояснених мовленнєвих одиниць до політичної етнології — як теоретичного напрямку, наукової галузі та навчальної дисципліни.

Література [24; 36; 44, с. 5, 68-79; 73]

Семінар 3. Теоретико-методологічний арсенал, об'єкт-предметна структура та понятійно-категорійна інструменталістика політолого-етнологічної теорії як галузі соціогуманітарного знання

1. Етнополітична історія як соціальний і подійно-діяльнісний простір, відображений у політолого-етнологічних ідеях свого часу.

2. Соціокультурна природа політолого-етнологічної ідеї.

3. Генерально значимі *політолого-етнологічні ідеї сучасності* (природне і юридичне право народів-етносів на вільне життя у політиці свого часу; народ-етнос як політологічний феномен; етнодержавницька ідея; етнополітичний зміст централізму, регіоналізму і муніципалізму; ідея етнополітичної солідарності; етнополітична партія та етнополітична нація як специфічні політичні суб'єкти та ін.): поле нинішнього концептуального звучання, логіка самонарощування теоретичного змісту за історіологічними стадіями конституації самої політолого-етнологічної теорії, автентичний сенс та ідеологічна й праксеологічна специфіка буття та інтерпретації в політолого-методологічній призмі свого часу.

4. Періодизація і специфіка розвитку політолого-етнологічних ідей в Україні з найдавніших часів до сьогодення.

5. Понятійно-категорійний апарат політолого-етнологічної теорії: логіка побудови, сенсове звучання в контексті сучасного суспільствознавства, автентичне навантаження, система взаємозв'язків.

6. Специфіка об'єктивних закономірностей, що їх політолого-етнологічна теорія вивчає і відкриває в етносоціальних реаліях.

7. Методи і методологія політичної етнології. Природа та інструменталістика історіологічного методу.

Література [24; 36; 44, розд. II-III; 74; 75; 85; 94; 96; 102; 109; 110]

Семінар 4. Політична етнологія як соціально-гуманітарна наука

1. Наукознавча організація політичної етнології: з історії конституації її як політологічної дисципліни.

2. Предметне поле і методологічний інструментарій політичної етнології.

3. Понятійно-термінологічна мова та категорійний апарат політичної етнології: логіка побудови, сенсове звучання в контексті сучасного суспільствознавства, автентичне навантаження, система взаємозв'язків.

4. Специфіка об'єктивних закономірностей, що їх політична етнологія вивчає і відкриває в етносоціополітичних реаліях.

5. Основний закон політичної етнології: понятійна побудова, де-

терміністське поле, методологічні аплікації до етносоціополітичних реалій сучасності.

6. Праксеологічний потенціарій політичної етнології.

Література [36; 44, 70; 90; 93; 96]

Семінар 5. Етнополітичні реалії суверенної України напередодні радикальної реформації політичної та етноісторичної сфер суспільної життєдіяльності людей

1. Прелімінарний політолого-етнологічний підхід до феномена “Україна — багатонародна (поліетнічна) країна”: етнічна структура населення пострадянського часу, соціоцивілізаційна і політико-культурна строкатість етноісторичної картини, етноідентифікаційна мозаїка всередині самого українства, “мовна проблема”, етноетатологічна альтернатива “унітаризм чи федералізм?” та ін.

2. Перші спроби теоретичного відображення етнополітичних реалій в основних політичних документах епохи суверенізації України (Декларація про державний суверенітет України, Акт державної незалежності України, Конституційний Договір між Верховною Радою України і Президентом України, 1995 р., Конституція України 1996 і 2004 р. та ін.). Політолого-етнологічні проблеми в парламентських законах про мови, про освіту, про національні меншини та ін.

3. Політолого-етнологічні аспекти проекту 4105 з реформування політичної системи України початку XXI ст. Запитальний стрижень проекту: Які структурні елементи етноісторичної сфери нинішнього українського суспільства (відносини, інституції, ідеї) потребують реформування, які — сутнісної добудови і модернізації, а які й ново-створення?

Література [50; 54; 85; 96; 105; 108; 110; 120; 129]

Семінар 6. Етносоціополітичні ситуація та картина сучасного світу, що глобалізується, у теоретико-методологічній призмі науки політичної етнології

Політолого-етнологічний аналіз найновішої ООНівської статистики щодо етнополітичної картини сучасного світу: дві групи країн — моноетнічні та поліетнічні (багатонародні); загальна кількість народів-етносів, стадії соціоцивілізаційної зрілості, державні і громадські форми організації етносоціополітичного життя.

1. Народи-етноси планети у сучасній “великій політиці”: стихійні і свідомі форми етнізації політики і політизації етноісторичного життя народів; етнополітичний зміст сучасних революцій, війн, організованих депортацій і міграцій народів-етносів, глобальних проблем і регіональних конфліктів.

2. Етнополітика (етнічна політика) як область політики держави в будь-якому багатонародному суспільстві: закономірності теоретичного засадування і праксеологічної реалізації в поточному політичному житті".

3. Політолого-етнологічний підхід до сьогоденних соціально-політичних явищ: “етнізація політичного життя народів”, “політизація

етносоціополітичного життя”, “маргіналізація та екстремізація життя етнічних меншин”, “взаємозалежний світ”, “глобалізація людства”, “етнорегіональне інтегрування”, “антиглобалістський рух”, “міжнародний тероризм”, “нове політико-філософське мислення”.

4. Міжнародне право і міжнародні інституції, що мають стимулювати, організувати і юридично захищати процес етнізації політики і політизації етноісторичного життя народів.

Література [3; 24; 36; 46; 51; 76; 88; 91; 96; 106; 181; 183]

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Співвідношення сфер суспільної життєдіяльності людини і розташування в їхньому контексті етноісторичної сфери.
2. Пізнавальний об’єкт уваги сучасної політолого-етнологічної теорії.
3. Концептуальне поле політолого-етнологічної теорії в контексті сучасного соціально-політичного знання.
4. Основні історіологічні стадії конституації всесвітньої та вітчизняної політолого-етнологічної думки.
5. Концептуальний зміст політолого-етнологічних поглядів античних вчених-конфуціанців, Платона, Аристотеля, Плінія, Сенеки, Марка Аврелія та ін.
6. Концептуальний зміст політолого-етнологічних поглядів західноєвропейських середньовічних вчених — А. Блаженного, Ф. Аквінського, М. Падуанського, Н. Кузанського та ін.
7. Концептуальний зміст політолого-етнологічних поглядів ренесансних вчених — Н. Макіавеллі, Г. Гроція, Т. Мора, Е. Роттердамського, Т. Кампанелли та ін.
8. Концептуальний зміст політолого-етнологічних поглядів ренесансних вчених України — Іларіона Київського, В. Мономаха, С. Оріховського, П. Мовіле, Ф. Прокоповича та ін.
9. Концептуальний зміст політолого-етнологічних поглядів ренесансних вчених Росії та російської периферії — М. Грека, І. Пересвєтова, А. Курбського, Івана Грозного, Ш. Руставелі, Авіценни, Ф. Скорини та ін.
10. Концептуальний зміст політолого-етнологічних поглядів вчених епохи Просвітництва — Д. Кантемира, Дж. Віко, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Монтеск’є, Д. Дідро, Б. Франклін, О. Радищев, О. Герцен, А. Міцкевич, В. Белінський, М. Салтиков-ГЦедрін, М. Ф. Ахундов та ін.
11. Концептуальний зміст політолого-етнологічних поглядів українських просвітителів — Г. Сковороди, І. Котляревського, М. Гоголя, Т. Шевченка, “кирило-мефодіївців”, І. Франка, П. Чубинського, М. Драгоманова та ін.
12. Концептуальний зміст політолого-етнологічних поглядів відомих учених і політичних діячів ХХ ст. — К. Реннера, О. Бауера, У. Самнера, А. Радкліффа-Брауна, Б. Малиновського, А. Гелена, Т. Масарика, Дж. К.

- Гелбрейта, А. Дж. Тойнбі, З. Бжезінського та ін.
13. Концептуальний зміст політолого-етнологічних поглядів видатних учених і політичних діячів України ХХ ст. — М. Грушевського, М. Туган-Барановського, В. Вернадського, М. Хвильового, П. Толочка, В. Наулка, І. Кураса, Ю. Римаренка, М. Шульги та ін.
 14. Політолого-етнологічний сенс співвідношення понять “народ- населення в політиці” та “народ-етнос у політиці” (або ж “політичне життя народу як етноісторичної спільності”).
 15. Політична об’єкт-суб’єктність народу-етносу.
 16. Основні об’єкти і суб’єкти етнополітичної історії взагалі та української зокрема.
 17. Політична етнологія як наука: її предмет та об’єкт у корелятивних зіставленнях дослідницьких об’єкт-предметних полів політології, етнології, етатології, правознавства, політичної соціології та інших соціогуманітарних наук.
 18. Концептуально-змістове поле основних понять і категорій, якими новаційно оперує політична етнологія: народ-етнос, етноплацента, етноойкумена, етнокультурний ареал, титульний народ-етнос, домінуючий народ-етнос, рецесивний народ-етнос, маргінальний народ-етнос, етнополітична нація, етнополітична партія, етносоціальна екстрема, геолокусне переміщення наро- дів-етносів та ін.
 19. Концептуально-змістове поле понять і категорій, які політична етнологія запозичила у суміжних соціогуманітарних наук: народ-етнос, етноісторична сфера, етноменшина, валентний/авалентний народ, етнічний популізм, етноцентризм, етнометисиза- ція та ін.
 20. Концептуальний аналіз ряду політолого-етнологічних понять і категорій, які зустрічаємо в політико-державних документах епохи суверенізації України, — в Декларації про державний суверенітет України, Акті проголошення державної незалежності України, Конституції України, проектах реформування політичної системи країни та ін.
 21. Специфіка етнополітичної історії в контексті загальноісторич- ного процесу.
 22. Пояснити своє розуміння феноменів взаємодії у структурі кожної особи і цілих народів-етносів “людини етнічної” та “людини політичної”, етнізації сучасної політики, політизації етноісто- ричного жаття народів планети.
 23. Основні сфери процесу політичної соціалізації меншинських народів-етносів багатонародної країни: автономна етнодержавотворчість, етноелітотворення, етнопартієтворення, етноідеєтворення.
 24. Дати корелятивну політолого-етнологічну характеристику понять “український народ” та “народ України”, “народи України” та “меншигські народи-етноси України”.
 25. Історіологізм як специфічний дослідницький метод політичної етнології.

26. Дати короїку характеристику методологічного інструментарію політичної етнології (метод, принципи, способи пізнання етносоціополітичного життя).
27. Основний сакои політичної етнології як науки: стисла концептуальна характеристика.
28. Основні політолого-етнологічні закономірності розвитку етносоціоісторичного життя сучасності: стисла характеристика.
29. Закон поступеневого етногенезу народів (рід, плем'я, народність, нація): спроба аплікації його детерміністських вимог до етносоціополітичних реалій сучасної України.
30. Політико-етнічний зміст війн, революцій, етнічних і міждержавних конфліктів, міжнародного торговельно-культурного обміну, цивілізаційної глобалізації, міжнародного тероризму, нового політико-філософського мислення та інших соціально-політичних феноменів сучасності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. **Абашидзе А. Х.** Защита прав меньшинств по международному внутреннегосударственному праву. — М., 1996.
2. Абетка етнополітолога: У 2 т. / За ред. Ю. І. Римаренка. — К., 1996.
3. **Абдулатипов Р. Г.** Этнополитология: Учеб, пособие. — СПб., 2004.
4. **Андрущенко В. П.** Історія соціальної філософії: Західноєвропейський контекст: Підручник. — К., 2000.
5. **Антонюк О. В.** Формування етнополітики в Україні: історичні та теоретико-методологічні засади. — К., 1999.
6. **Антонюк О. В.** Основи етнополітики: Навч. посіб. — К., 2005.
7. **Бочковський О.** Вступ до націології. — К., 1998.
8. **Бромлей Ю. В.** Очерки теории этноса. — М., 1983.
9. **Бромлей Ю. В.** Этносоциальные процессы: теория, история, современность. — М., 1987.
10. **Варзар Є.** Етнополітична батьківщина // Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналі': Енциклопед. довід. / За ред. Ю. І. Римаренка, І. Ф. Кураса. — К., 1993.
11. **Варзар Є. І.** Етнополітична аксіологія // Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — К., 1997.
12. **Варзар Є. І.** Аксіологія етносоціополітичних процесів та явищ // Політологічний енциклопедичний словник. — 2-ге вид. / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — К., 2004.
13. **Варзар Є. І.** Етнополітика як системний феномен // Політологічний енциклопедичний словник. — 2-ге вид. / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — К., 2004.
14. **Варзар Є. І.** Аксіологія етнополітична: теоретико-методологічні виміри // Політологічний словник / За ред. М. Ф. Головатого і О. В. Антонюка. — К., 2005.

15. **Варзар Є. І.** Аксіологія етнополітичного ладу багатонародної країни як сегмента та зрізу політичної системи // Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі / Гол. ред. В. П. Вех. - К., 2006.
16. **Варзар Р. І.** Політолого-етнологічна аксіологія історичного менталітету багатонародної країни // Політолого-етнологічні проблеми розвитку сучасної України / За наук. ред. І. М. Варзара. — К., 2007.
17. **Варзар Р. І.** Теоретико-пізнавальні аспекти конституювання етнополітичного менталітету у багатонародній країні // Вісн. Львівськ. нац. ун-ту. — Сер. Соціально-гуманітарні науки. — Вип. 18 (62). — Л., 2009.
18. **Весь мир.** Расы. Народы. Нации и народности: Энциклопедический справочник. — Минск, 2000.
19. **Виступ Президента України Л. М. Кравчука** на засіданні кне- сету держави Ізраїль // Еврейские вести. — 1993. — № 2 (22). — Январь.
20. **Ворожейкин И. Е., Кибанов А. Я., Захаров Д. К.** Конфликтология: Учебник. — М., 2000.
21. **Гавриленко І. М., Мельник П. В., Недюха М. П.** Соціальний розвиток: Навч. посіб. — Ірпінь, 2001.
22. **Гетьманчук М. П., Турчин Я. Б.** Сергій Шелухін: суспільно-політичні погляди та державотворчі ідеали. — Львів, 2006.
23. **Головатий М. Ф.** Соціологія політики: Навч. посіб. — К., 2003.
24. **Головатий М. Ф.** Політична психологія: Підручник. — К., 2006.
25. **Горбатенко Володимир.** Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. — К., 2006.
26. **Градовский А.** Национальный вопрос в истории и литературе. - СПб., 1901.
27. **Грицак Я.** Нарис історії України: Формування модерної української нації у ХІХ-ХХ ст. — К., 1997.
28. **Гумилев Л. Н.** Этносфера. История людей и история природы. — М., 1993.
29. **Давыдов В. В.** Теория развивающего обучения. — М., 1998.
30. **Депортовані кримські татари, болгары, греки, німці: 36. док. (1941-1998 рр.).**-К., 1999.
31. **Довгань Г. Д., Сиротинко А. И., Стадник О. Г.** Країнознавство: Довідник. — К., 2007.
32. **Душков Б. А.** Психология типов личности, народов и эпох: Учеб, пособие. — Екатеринбург, 2001.
33. **Жук П., Мазур Н., Соломонюк Р., Турчак Р.** Етнополітична карта світу ХХІ століття: Методичні і предметні коментарі. — Тернопіль, 2000.
34. **Забужко О.** Філософія національної ідеї. Етнонаціональний розвиток

- України. — К., 1993.
35. **Зиневич Г. П.** Человек изучает человека. — К., 1988.
 36. **Здравомыслов А. Г.** Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве. — М., 1997.
 37. **Енциклопедія етнокультурознавства** / За ред. О. В. Антонюка. — К., 2001.
 38. **Етнічні меншини в Україні: Етнічний довідник: У 3 ч.** — К., 1996.
 39. **Етнічний довідник: У 3 ч.** — К., 1997.
 40. **Етнічні спільноти України: Довідник.** — К., 2001.
 41. **Етнонаціональна історія України в документах і матеріалах.** — К., 1997.
 42. **Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність.** — К., 2001.
 43. 2001.
 44. **Етнополітика в Україні: Документи та матеріали.** — К., 1998.
 45. **Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналі** / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — К., 1993.
 46. **Єврорегіони: потенціал міжетнічної гармонізації: Зб. наук, пр.** — Чернівці, 2004.
 47. **Євтух В. Б.** Державна етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. — К., 1997.
 48. **Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність.** — К., 1997.
 49. **Илларионова Т. С.** Этническая группа: генезис и проблемы самоидентификации (Теория диаспоры). — М., 1997.
 50. **Історія сучасного світу. Соціально-політична історія XV- XX століть: Навч. посіб. / За ред. Ю. А. Горбаня.** - К., 2003.
 51. **Итс Р. Ф.** Введение в общую этнологию и этнографию. — Л., 1981.
 52. **Капоторти Ф.** Исследование о правах лиц, принадлежащих к этническим, религиозным и языковым меньшинствам. — Нью-Йорк, 1979.
 53. **Карась Анатолій.** Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. — К.; Л., 2003.
 54. **Картунов О. В.** Вступ до етнополітології: Наук.-навч. посіб. — К., 1999.
 55. **Касьянов Г.** Теорії нації та націоналізму. — К., 1999.
 56. **Кафарський В.** Нація і держава: Культура, ідеологія, духовність. — Івано-Франківськ, 1999.
 57. **Кафарський В. Л, Савчук Б. П.** Етнологія: Підручник. — К., 2006.
 58. **Колодій Антоніна.** Національний вимір суспільного буття. — Львів: Астролябія, 2008. — 368 с.
 59. **Конституційні акти України: 1917-1920. Невідомі конституції України.** — К., 1992.
 60. **Концепции зарубежной этнологии.** — М., 1976.
 61. **Котигоренко В. О.** Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний контекст. — К., 2004.

62. **Князев В. М.** Соціальна технологія та управління політичними процесами в Україні. — К., 1995.
63. **Крадин Н. Л.** Политическая антропология. — М., 2001.
64. **Краткий** этнологический словарь. — М., 1995.
65. **Кресіна І. О.** Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: Етнополітологічний аналіз. — К., 1998.
66. **Куббель Л. Е.** Очерки потестарно-политической этнографии. — Л., 1988.
67. **Кульчицький С. В.** Курс політичної історії України ХХ століття. - К., 2000.
68. **Курас І. Ф.** Етнополітика. Історія і сучасність: статті, виступи, інтерв'ю 90-х років. — К., 1999.
69. **Курас І. Ф.** Етнополітологія. Перші кроки становлення. — К., 2004.
70. **Кухта Борис.** Політична влада та її рішення. — Львів, 2006.
71. **Кучма Леонід.** Вірю в український народ: Вибрані статті, виступи (1994-2000). - К., 2000.
72. **Левин З. И.** Менталитет диаспоры. — М., 2001.
73. **Леонова А. О.** Етнокультурна політика України. — К., 1998.
74. **Лозко Г.** Етнологія України. — К., 2001.
75. **Лукашевич М. П., Туленков М. В.** Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. — К., 2004.
76. **Лурье С. В.** Историческая этнология: Учеб, пособие. — М., 2004.
77. **Майборода О.** Російський націоналізм в Україні (1991— 1998). - К., 1999.
78. **Макарчук С., Турій С.** Український етнос. — Львів, 1990.
79. **Максаковский А. Б.** Этнический состав населения мира. — Ярославль, 1996.
80. **Мала** енциклопедія етнодержавознавства / За ред. Ю. І. Римаренка. — К., 1997.
81. **Малиновська О.** Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні. — К., 1997.
82. **Мартенс Ф. Ф.** Современное международное право цивилизованных народов: В 2 т. — СПб., 1882.
83. **Махмутов М. И.** Проблемное обучение. — М., 2005.
84. **Мельник І. А.** Міжнаціональні відносини: радянський експеримент та історичні реалії. — К., 2006.
85. **Міграційні** процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний вимір. Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика: Енциклопедія. — К., 1998.
86. **Мігул І.** Політичні ідеології: порівняльний аналіз. — К., 1997.
87. **Міжнаціональні** відносини та національні меншини України: стан, перспективи / Упоряд. Р. Ш. Чілачава. — К., 2004.

88. **Мнацаканян М. О.** Этносоциология: нации, национальная психология и межнациональные конфликты. — М., 1998.
89. **Надоліпний П. І.** Розбудова нової системи врядування в Україні: етнонаціональний аспект. Теоретико-методологічний аналіз. — Київ — Одеса, 1999.
90. **Налчаджян А. А.** Етнопсихология. — СПб., 2004.
91. **Наулко Всеволод.** Хто і відколи живе в Україні. — К., 1998.
92. **Національні відносини в Україні у ХХ ст.:** Зб. док. і матеріалів. - К., 1994.
93. **Національний** склад населення України та його мовні ознаки: За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. — К., 2003.
94. **Національно-державне** будівництво: Концептуальні підходи, сучасна наукова література / За ред. Ю. І. Римаренка. — К., 1999.
95. **Недюха М. П.** Системний аналіз історичних типів європейської ідеології. — Ірпінь, 2001.
96. **Незалежність** України і виклики сьогодення. Виступ Президента України Л. Д. Кучми на урочистому зібранні, присвяченому дванадцятій річниці Незалежності України, 23 серпня 2003 р. // Уряд, кур'єр. — 2003. — 27 серп.
97. **Нельга О. В.** Теорія етносу: Курс лекцій. — К., 1997.
98. **Нечуй-Левицький Іван.** Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. — К., 1992.
99. **Новиков А. М.** Методология учебной деятельности. — М., 2005.
100. **Обушний М.** Етнос і нація: проблеми ідентичності. — К., 1998.
101. **Ольшанский Д. В., Пеньков В. Ф.** Политический консалтинг: Учеб, пособие. — СПб., 2005.
102. **Онушкин В. Г., Огарев Е. И.** Образование взрослых: Междисциплинарный словарь терминологии. — СПб.- Воронеж, 1995.
103. **Основи** етндержавознавства: Підручник / За ред. Ю. І. Римаренка. — К., 1997.
104. **Панарин А. С.** Глобальное политическое прогнозирование: Учебник. — М., 2002.
105. **Пахарев А. Д.** Политическое лидерство и лидеры. — К., 2001.
106. **Педагогический** поиск: Сб. / Сост. Г. Н. Баженова. — 3-є изд. — М., 1985.
107. **Пірен М. І.** Основи політичної психології: Навч. посіб. — К., 2003.
108. **Подласный И. П.** Продуктивная педагогика. — М., 2003.
109. **Політична** культура: теорія, проблеми, перспективи: Зб. / За ред. С. Рябова. — К., 2004.
110. **Політологія.** Етнологія. Соціологія: Матеріали III Міжнар. конгр. українців. — Х., 1996.

111. **Політолого-етнологічні** проблеми розвитку сучасної України / За наук. ред. І. М. Варзаря. — К., 2007.
112. **Полоскова Т.** Диаспори в системі міжнародних зв'язей. — М., 1998.
113. **Попеску І. В.** Історіологія обґрунтування і реалізації державної мовної політики: українська лінгвопраксеологія в світлі світового політолого-етнологічного досвіду // Політолого-етнологічні проблеми розвитку сучасної України / За наук. ред. І. М. Варзаря. — К., 2007.
114. **Попович Мирослав.** Європа — Україна: праві і ліві. — К., 1997.
115. **Права людини в Україні:** Інформаційно-аналітичний бюлетень. — Вип. 21: Права меншин / За ред. М. О. Шульги. — К., 1998.
116. **Примут М. В.** Політичні партії: історія та теорія: Навч. посіб. — К., 2008.
117. **Проблеми міграції та повернення депортованих в Україну.** — К., 1997.
118. **Проблеми та перспективи української реформації /** За заг. ред. М. Ф. Головатого. — К., 2001.
119. **Римаренко Ю. І., Шкляр Л. Є., Римаренко С. Ю.** Основи етнодержавознавства. Теоретико-методологічний аналіз. — К., 2002.
120. **Розширення Європейського Союзу:** вплив на відносини України з центральноевропейськими сусідами / Кер. проекту Ірина Солоненко. — К., 2004.
121. **Россия в XX веке. Проблемы национальных отношений.** — М., 1999.
122. 1999.
123. **Рубинштейн С. Л.** О мышлении и путях его исследования. — М., 1985.
124. **Рябов С. Г.** Політологічна теорія держави: Навч. посіб. — К., 1996.
125. **Рябошапко Л.** Правове становище національних меншин України (1917-2000). — Львів, 2001.
126. **Савчук Борис.** Українська етнологія: Навч. посіб. — Івано-Франківськ, 2004.
127. **Січинський Володимир.** Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. — К., 1992.
128. **Сорокин П.** Человек. Цивилизация. Общество. — М., 1992.
129. **Сравнительно-историческое изучение языков разных семей и групп.** Современное состояние и проблемы: Справ.-учеб. пособие. — М., 1981.
130. **Старовойт І.** Західноєвропейська і українська ментальність (Компаративний аналіз). — Тернопіль, 1995.
131. **Степико Михайло.** Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (Філософсько-методологічний аналіз). — К., 1998.

132. **Тавадов Г. Т.** Этнология: Учебник. — М., 2002.
133. **Тавадов Г. Т.** Этнология: Современный словарь-справочник. — М., 2007.
134. **Тихонравов Ю. В.** Геополитика: Учеб, пособие. — М., 2000.
135. **Тишков В. А.** Этничность и власть в полиэтнических государствах. — М., 1994.
136. **Транскордонне співробітництво у поліетнічних регіонах Східної та Південно-Східної Європи.** — Чернівці, 1999.
137. **Тур М. Г.** Некласичні моделі легітимації соціальних інститутів. — К., 2006.
138. **Тюков А. А.** Рефлексия в науке и обучении. — Новосибирск, 1984.
139. **Удовик С. Л.** Глобализация. Семиотические подходы. — К., 2002.
140. 2002.
141. **У истоков** формирования наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. — М., 1984.
142. **Україна: етнонаціональна палітра суспільного розвитку: Словник-довідник / Відп. ред. Ю. І. Римаренко.** — К., 1997.
143. **Україна — США: час реальних кроків назустріч.** Виступ Президента України Віктора Ющенка на об'єднаному засіданні палат Конгресу США 6 квітня 2005 року // Уряд, кур'єр. — 2005. — 8 квіт.
144. **Україна у пошуках себе. Національна ідея: проблеми розвитку.** - К., 2007.
145. **Українська діаспора.** — К., 1992.
146. **Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В. С. Крисаченка.** — К., 2003.
147. **Український соціум / За ред. В. С. Крисаченка.** — К., 2005.
148. **Халипов В. Ф.** Кратология — наука о власти. Концепция. — М., 2002.
149. **Цуладзе Автандил.** Политическая мифология. — М., 2003.
150. **Чеснов Я. В.** Лекции по исторической этнологии. — М., 1998.
151. **Шевнюк О. Л.** Культурологія: Навч. посіб. — К., 2004.
152. **Шелухін С.** Французькі вчені про Україну і федерацію // Українська трибуна. — Прага, 1922. — 26 (13) січ.
153. **Шелухін С.** Звідкіля походить Русь? Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції. — Прага, 1929.
154. **Шелухин С.** Хто й коли перейменував грецькі назви українських річок на латино-кельтські? Нові факти для устійнення походження Русі // Дзвони. — Львів, 1934. — Ч. 11.
155. **Шкляр Л. Е.** Этнос. Культура. Личность. Философско-методологические аспекты исследования. — К., 1992.
156. **Шуба О.** Релігія в етнонаціональному розвитку України. — К.,

- 1999.
157. **Шульга Н. А.** Этническая самоидентификация личности.— К., 1996.
158. **Этнические аспекты власти** / Отв. ред. В. В. Бочаров. — СПб., 1995.
159. **Этнические меньшинства** в современной Европе. — М., 1997.
160. **Этнические процессы** в современном мире: Справочник. — М., 1987.
161. **Этнические стереотипы поведения.** — Л., 1985.
162. **Этнологическая наука за рубежом: проблемы, поиски, решения.** — М., 1991.
163. **Этнология: Учебник.** — М., 1994.
164. **Этнометодология.** — Вып. 1-2. — М., 1995.
165. **Этносы и этнические процессы.** — М., 1993.
166. **Юрій М. Ф.** Етногенез та менталітет українського народу. — К., 2005.
167. **Юрій М. Ф.** Етнологія: Навч. посіб. — К., 2006.
168. **Языки и диалекты мира: Справочник.** — М., 1982.